"Il Gharusa tal Mosta" u Drammi Manuskritti Oħrajn ta' Qabel l-1845 fil-*Fondo Panzavecchia*

David Agius Muscat

L-interess ta' Panzavecchia fix-xena teatrali

Il-Kanonku Fortunato Panzavecchia (1797–1850) twieled u għex l-Isla, u huwa magħruf l-aktar għall-ħidma li wettaq fil-qasam ta' l-edukazzjoni popolari u fil-qasam ta' lsienna.[1] Fl-aħħar artiklu li ġibna f'*Il-Malti* konna tkellimna fuq rakkont miktub minnu, u konna qisnieh bħala wieħed fost l-eqdem rakkonti miktubin bi lsienna. Għalkemm sadanittant sibna xi rakkonti oħrajn tiegħu, u se nitkellmu fuqhom iktar 'il quddiem, illum se nitfgħu ħarsitna fuq drammi qodma bil-Malti li jinsabu fil-*Fondo Panzavecchia*, iddepożitat fl-Arkivju tal-Katidral ta' l-Imdina.

Id-drammi huma lkoll manuskritti u nistgħu naqsmuhom f'erbgħa, jiġifieri (i) manuskritti ta' żewġ drammi bit-Taljan, mhux miktubin minn Panzavecchia, (ii) manuskritti ta' biċċiet minn żewġ drammi bit-Taljan, miktubin minn Panzavecchia, (iii) biċċa minn dramm bil-Malti, miktub minn Panzavecchia, u (iv) abbozz ta' dramm poetiku bil-Malti, miktub minn Panzavecchia.

Dawn il-ftit manuskritti jixhdu l-interess ta' Panzavecchia fil-qasam teatrali. Minn kitbiet oħrajn tiegħu nafu li hu kien mar ta' l-inqas darba fit-teatru tal-Belt u dakinhar huwa u missieru kienu qagħdu "*al palchetto di Decaro*" jaraw l-opra *La Vedova del Malabar*.[2] Meta siefer, Panzavecchia kien żar teatri f'Ġenova, f'Turin u f'Ġinevra.[3]

Nibdew billi naghtu ħarsa lejn żewġ drammi manuskritti li għalkemm jinsabu fil-*Fondo Panzavecchia* mhumiex miktubin minn Panzavecchia. Din mhix l-ewwel darba li nsibu materjal ta' ħaddieħor qalb il-manuskritti ta' Panzavecchia u wisq probabbli dawn kien ipoġġihom huwa stess biex jużahom waqt l-istudji tiegħu.[4]

L-ewwel dramm manuskritt jismu *Intermezzo* u għalkemm ma jinsabx l-isem ta' min kitbu nafu li l-awtur kien il-Monsinjur Palermitan Domenico Boccadifuoco.[5] Dan id-dramm huwa miktub bl-Isqalli iżda fih xi kliem u frażijiet bil-Malti wkoll. Dawn huma: "ghesuira", "ara min", "mirhbabich", "musbiech" (f. 192), "iaħasra" (f. 194^{v}), "marric musc tabilħac", "iena n'itħacħ" (f. 195), "Iggri" (f. 195^{v}), "gioia calbi imsci mur" (f. 196), "iggri tir pħal ħasfur" (f.196^{v}).

Studji fuq l-istess dramm diġà għamluhom Arnold Cassola u Joseph M. Brincat. Huma studjaw il-kopja li tinsab fil-Biblijoteka Nazzjonali fl-i*Stromati* ta' Injazju Saverju Mifsud.[6] Cassola kiteb li fil-kopja li ra hu, Mifsud kien żied bil-pinna "imur" fil-vers "Iggiri imur, tir pħal hasfur".[7] Mill-frażijiet bil-Malti, din il-frażi hija l-unika waħda li hija differenti mill-kopja li nsibu fil-*Fondo Panzavecchia*, jiġifieri "iggri tir pħal ħasfur". Mill-bqija, kollox jidher li huwa l-istess.

Dramm ieħor, miktub bit-Taljan u mill-istess id li ttraskriviet id-dramm ta' qabel, jismu *Piccolo Dramma – Dedicata al Illmo Sig. Comm^{re} della Comend^{a} di S. Gio: Batta dell'Abbondantissima Città di Ragusa Fr Dr Carlo Mª Olgiati in occasione dell'attentato che pretendeasi fare dal Basà Gov^{re} di Rodi, e suoi seguaci.*[8] Għalkemm dan id-dramm ma fihx kliem jew frażijiet bil-Malti, il-ġrajja li naqraw fih seħħet f'pajjiżna tassew u tittratta l-attentat ta' rewwixta mill-iskjavi fl-1749.[9] Dan id-dramm ma fihx minn kitbu iżda jista' jkun li l-awtur tiegħu kien Vittorio Gristi (c. 1714–1787). Gristi kien letterat u nafu li kiteb ta' l-inqas dramm ieħor, jiġifieri *Il Naufragio di San Paolo in Malta Osia La Conversione di San Publio e dell'Isola – Opera Morale 1748*. Il-kitbiet tiegħu kważi lkoll jittrattaw temi patrijottiċi, u ħafna minnhom huma mitlufin.[10] Fuq ir-rewwixta ta' l-iskjavi Gristi kien mgħarraf sewwa għaliex, barra li għexha, kiteb studju dettaljat fuqha bl-isem *Relazione Istorica delle Ribellioni*.[11]

Xenetti minn drammi ta' Panzavecchia

B'kollox sibna erba' drammi miktubin minn Panzavecchia, u wieħed minn dawn huwa silta ta' ftit folji, bit-Taljan.[12] Huwa diffiċli nsiru nafu fuqxiex jittratta imma, wisq probabbli, minħabba li l-personaġġi huma l-maskri tal-*Commedia dell'Arte*, kien satiriku. Lanqas ma nafu jekk dan id-dramm kienx maħsub biex jittella' fuq il-palk jew inkella kienx se jidher ippubblikat f'xi ġurnal. Fil-ġurnali tal-perjodu niltaqgħu bosta drabi ma' karattri tal-*Commedia dell'Arte* biex jgħaddu kummenti kritiċi fuq is-soċjetà ta' żmienhom.

Dramm ieħor bit-Taljan, miktub minn Panzavecchia wkoll, għandu xeħta patrijottika.[13] Dan jinsab f'manuskritt differenti u huwa abbozz ta' dramm poetiku li jittratta l-konġura ta' Dun Mikiel Xerri (1737–1799) u sħabu fi żmien il-Franċiżi f'Malta. Barra l-kor, jieħdu sehem fost l-oħrajn D. Michele Xerri, Guglielmo Lorenzi, u Michele (wisq probabbli Vella),[14] li kienu xkubettjati mill-Franċiżi.

La dawn iż-żewġ drammi bit-Taljan u lanqas id-drammi l-oħra bil-Malti ma għandhom miktub fuqhom min kitibhom u meta nkitbu. Fl-istess ħin nistgħu nkunu kważi ċerti li kitibhom Panzavecchia għax il-kaligrafija tagħhom tixbah lil dik li nsibu fil-bqija tal-manuskritti tiegħu. Barra minn hekk, nifhmu li d-drammi bil-Malti aktarx inkitbu qabel l-1842 għaliex f'dak iż-żmien fil-manuskritti tiegħu Panzavecchia kien diġà jikteb bl-alfabett tiegħu li nsibuh fil-*Grammatica della Lingua Maltese* (1845).

L-ewwel dramm bil-Malti huwa biss abbozz u jidher li Panzavecchia kellu l-ħsieb li jkomplih.[15] Id-dramm m'għandux isem u huwa magħmul minn erba' xenetti li jittrattaw ġurnata f'dar Maltija waqt il-karnival, b'kummenti u battuti tad-daħq tipiċi tal-fares popolari Maltin li ttellgħu fis-seklu dsatax. Fid-dramm insibu lill-missier li qed jipprova jikteb xi kontijiet filwaqt li wliedu ċkejknin ma jħalluhx jikkonċentra għaliex ommhom tibgħathom jilagħbu u jdoqqu għandu. Ma jonqosx il-qaddej "intelliġenti", *Xmun*, li għandu f'rasu kif joħroġ minn dan l-inkwiet lis-sinjur tiegħu.

Wisq probabbli l-ħsieb ta' dan id-dramm kien li jittella' fi żmien il-karnival ladarba jittratta dan iż-żmien tas-sena.[16]

"Il Gharusa tal Mosta"

L-itwal dramm miktub minn Panzavecchia huwa l-iktar wieħed li fixkilna. In-numru ta' xeni neqsin, il-verżjonijiet differenti ta' l-istess xeni, ix-xeni inkompleti, il-qtugħ ta' kliem u versi, u l-ismijiet tal-personaġġi li mhux dejjem jaqblu mal-personaġġi li jkun semma qabel jindikaw li dan id-dramm huwa oriġinali iżda kien għadu abbozz.

Fid-dramm naqraw il-ġrajja tat-tfajla *Masa* li riedet tiżżewweġ lil *Gianni*. Iżda dan *Gianni* kien jinsab il-Barberija (jiġifieri l-Afrika ta' Fuq) wara li kien tkeċċa minn Malta minn żagħżugħ ieħor li lil *Masa* ried jiżżewwiġha hu. Minkejja li lil *Masa* jħarrfulha li dan *Gianni* issa kien miżżewweġ u li kien qaleb Tork, hi baqgħet trid lilu u jkun hu li, flimkien ma' ċorma rġiel oħra, f'jum it-tieġ ta' *Masa* maż-żagħżugħ l-ieħor, jiġu mill-Barberija, jinżlu bil-moħbi f'Wied il-Għasel, u jaħtfu mit-tieġ lil *Masa* u lill-ġenituri tagħha biex jeħduhom il-Barberija.

Il-ġrajja tfakkarna fil-leġġenda ta' *L-Għarusa tal-Mosta*, u lejn l-aħħar tal-manuskritt, f'waħda mill-erba' verżjonijiet ta' l-ewwel xena, Panzavecchia kkonferma dan billi kiteb fuqnett tal-folja "*Il Gharusa tal Mosta*". [17]

Jidher li dan id-dramm huwa l-eqdem forma letterarja tal-leġġenda li għandna. L-ewwel tagħrif fuq il-ġrajja ta' *L-Għarusa tal-Mosta* jagħtuh fis-seklu tmintax G.A. Ciantar f'*Malta Illustrata*, u manuskritt li jinsab fil-Biblijoteka Nazzjonali.[18] Fl-1862 Nicola Zammit tana l-ewwel pubblikazzjoni tal-leġġenda bħala rumanz storiku, miktub bit-Taljan, u maqlub bil-Malti minn Ġużè Muscat Azzopardi u ppubblikat għall-ewwel darba fl-1878.[19] Jidher li l-leġġenda kienet ippubblikata l-ewwel darba bħala għanja minn Luigi Bonelli fl-1895, li kien ħa l-kliem tagħha minn kif kien semgħu Annibale Preca.[20] L-għanja nsibuha wkoll fil-ktieb *Malta Cananea* (1901) ta' Annibale Preca.

Kif fissirna qabel, dan id-dramm wisq probabbli nkiteb qabel l-1845. Dan il-fatt jagħtih importanza storika fil-letteratura tagħna minħabba li huwa miktub f'forma poetika wkoll. Fis-seklu dsatax nafu bi dramm poetiku ieħor biss, *Katarina*, li kien kitbu Luigi Rosato u li kien tellgħu l-ewwel darba fl-1839 fit-Teatru Manoel. Iżda minħabba li Panzavecchia ma niżżilx dati fuq il-manuskritt ma nistgħux inkunu nafu jekk id-dramm tiegħu nkitibx qabel ta' Rosato. Lanqas ma sibna jekk dan id-dramm qattx ittella' fit-teatru jew fil-pubbliku.

Xi konklużjonijiet fuq id-drammi bil-Malti ta' Panzavecchia

Id-drammi bil-Malti ta' Panzavecchia jitfgħu dawl ġdid fuq ix-xena tat-teatru lokali bil-Malti ta' nofs is-seklu dsatax. Fl-istess waqt nistgħu ngħidu li Panzavecchia, barra li kien awtur ta' rakkonti fi proża u poeżiji, kiteb ukoll drammi, u dawn ikomplu jikkonfermaw kemm Panzavecchia kien jixtieq li jgħallem ġrajjiet pajjiżna lill-Maltin kollha. Dan l-ideal emmen fih sa minn żgħożitu u wettqu l-aktar meta ppubblika kotba bil-Malti għat-tfal ta' l-iskola fiż-żmien li kien direttur ta' l-iskejjel primarji, jiġifieri mill-1844 sa l-1848.

Il-kontribut li Panzavecchia ta fil-kitba tad-drammi bil-Malti jixhed li f'nofs is-seklu dsatax l-attività teatrali bil-Malti kienet aktar ħajja milli konna naħsbu,[21] u fost iċ-ċirku ta' intellettwali Maltin li kienu jiktbu bi lsienna għat-teatru lokali għandna nżidu lill-Kanonku Fortunato Panzavecchia.

Nirringrazzja lil Olvin Vella, lil Dr William Zammit u lil Dr Marco Galea talli għarrfuni b'tagħrif essenzjali għal dan l-artiklu. Grazzi wkoll lil Edward Camilleri, librar fil-Melitensia ta' l-Università ta' Malta, u lil Mario Gauci, assistent arkivista tal-Katidral ta' l-Imdina talli, bħal dejjem, għenuni kemm setgħu minn qalbhom.

Fil-Karnival[22]

[f. 180^{r}] *Camera con tavolino su di comparisce Gianpaolo in atto di scrivere*

Gianpaul, dopo di aver scritto per qualche tempo alza il capo in atto di prender riposo e guardando

~~Il cont [?] [?] Dana il cont kien habbilli~~
~~Il cont habat habba bhabba, issa Gianpaul halli nistriehu cocc kabel ma inkala sei riefnu.~~
~~*attorno*~~

~~Issena it~~
~~Ahi A ho~~[23] ~~Ahà il cont jahbat habba bhabba~~

A hà, lesti ahna, il-kont jahbat habba b'habba. Issa nistriehu dackscein ghasc ghaineja bedghu inghasciu u inhoss rasi dacks ckartalla. (*Si alza e guardando attorno*) Kif inhi dina, ma naghmlusc li dissena il Carnival ~~ta dissena~~ ser jaghmel fgili. Dari ma ~~kiense~~ kenic tghaddi sigha li ma inckalasc sci riefnu, illum lanckas nisma hiss ta nies u donni f'dar il fatata . . . . Izda ma naghmlusc li nitghainu, ahiar nisbriga il cont lihor ckabel ma ~~nisimghu sei musikata~~ ibdghu il musikata

(*Si mette nuovamente a scrivere e dopo una breve ~~pausa~~ lasso di tempo si sente ~~uno~~ il suono di una cassettina con danaro entra una ragazzina ~~con~~ menando fortemente il danaro nella cassetta e correndogli al*

Carolina[24] Pà pà habba strina (*e batte forte*)
Ah ha, ghandna wahda, ~~jena ma ghie~~ dana ghitusc li ma ndumusc
[f. 180^{v}] ma nitghainusc. Ara sc fettillu dalghodu Giannoz mar ghand il-mamma: hallini ncicci quiet!

La ragazza incomincia a girare per la camera saltando e cantando e replicando Habba strina

Carolina[25] Trijc tmur ghant l'angli bdil halia cascetta tighek ghasc dauuartli rasi. Ara haw illum [?] ~~il Karnival~~ Hadd il-Karnival [?] bl-istrina. ~~Imhatra ommoc~~ Kos [~~?ommom patt~~] [?] tidghi: Kos ommom tackilghilna dal fettuckiet (*Si mette a scrivere la ragazza riviene gridando*

Pa pa, habba strina, ghasc jek ma tatinisc indahhlek fil cantina

U mur minn hau, mur

Gianpaul. Ahiar nehles minnha. ~~Giannoz~~ Carolina tela [?] [?]. Tarasc marti biesc tinquietani tisua belt, biesc tnaddaf ittfal imbaghat scein ma tisua. Izda sc ghandi naghmel la Alla lackaghni ma' dil ghila. Usc habba trit, ibni, hudha imma ara targia tigi.

Giannozzo. Le pa pa

Gianpaul. Ara iceckcicha il cascetta

Giannozzo Le pa, frattanto corre e fa più chiasso

Gianpaul. Ahiar ma nghit scein dalghodu. Si mette a scrivere. Dopo alcuni momenti si sente uno strepito di [?] [?]

Gianpaul. Isma lihor gei bil [?] dalghodu. Ara Breibes tehillusc bil Gimgha il cbira

Entra Giannozzo facendo il [?]

Gianpaul Oi, oi, oi tric tnehhi mnideck dak limbiereck ta' [?], ghasc inkissirulek fuck

[f. 181^r] rasek

Giannuzzo (*Continuando a fumare ed a scemare*[26]) Pa pa tathuli il mamma)

Gianpaul Jen ma ghittusc li dik limbierca tackilghilhom il [?]. Li kien Alla jatini il pacenzia cont immur il genna. Int dritt

Giannoz[27] (*al ragazzo*) [?] hawn ibni, tric habba u ~~ma~~ tmur tatih lommok eh?

Giannuzzo Iva pa.

Gianpaulo Izda arra iddockcku

Giannuzzo Le pa, *frattanto gli fa delle smorfie e corre suonando più forte*

Gianpaolo Donnisc ghittlu dock. Bilfors ommhom thassarhom, ~~ommhom thassarhom~~. Ma iservi scein u la jek insauuathom, u la ek nibghathom skejel telghin phazziu tal figel. Oh avanti megliu (*continua a scrivere e dopo qualche tempo si sente vicino un suono di bullina da carnevale*

Gianpaolo come scosso da sorpresa mette le mani agli orecchio Issa ghockot sewwa, brogna kienet tonckos u ma widneja (*frattano si sentono nell'interno la cassettina il* [?] *&*

Nicolino *Entra suonando il buccino*
Gianpaolo si alza dalla sedia. Nicolino tric tmurli minn haun bdik il halia brogna ghasc nitfaghlek [?] ma' sackaik dassiggu.

Nicolino Papà tathieli ommi.

Gianpaolo Iva haun geit iddockha wara widneja

Nicolino Papa ommi baghtitni

Gianpaolo Issa din titlifsc lirwieh, dau fadalli nisma, tibghathomli biesc tehles minnhom

[f. 181^{v}] Issa min kieku [?] [?] jaghmilsc tajep.

Mentre Nicolino continua a suonare. Halli narau nehilsusc minnu. Nicolin tric sold tmur tisctrih mendli perlini, izda mur dock barra smaic: [?] ara tiggielet mattfal.

Nic. Le pà *frattanto dopo di aver avuto il soldo suonando più forte se ne va*

Gianpaul Jena manafsc, kollha allaibierek sciorta uahda; u bil fors. Jek dik limbierka tfissidhom u ma thallinisc natihom daccka (*si mette nuovamente a scrivere frattanto si sentono dentro i primi suoni poco dopo ma fortemente*

Gianpaulo (*alzandosi* min ista' ikteb fdil Babilonia, ~~Govidigrass~~ Carnival sabih sebah dalghodu .... Scmun scmun . . . . . Scmun tismasc

Scena 2.

Scmun e detto

Scmun (*entrando*) Haun jen signur. Scidirlek mill-musicata ta dalghodu.

Gianp. Ghalhekk ghajjattlech, biesc issicchithom ghasc dauruli rasi, tilfuli ruhi, nehheuli ghakli, u la naf scniktep u la naf scnaghmel u nhoss ugigh ta ras u . . . .

~~Signur~~ Scmun. Signur ghitilha lissignura li ma [?] bdal hsejes ghasc cont naf li inti cont tichtep: izda hi ~~tisma thalliho~~ tisma **[f. 182r]** min dik in-nassa ta Minuzza isseftura; u hi marret ckalghitilhom dawn listurmenti

Gianp Iva mur u ara kif issicchithom

Scena 3.

Si mette a scrivere nuovamente frattanto entra Scandru un altro figlio grandotto scemo in camicia strascinandosi una canna e cantando ~~Scandru~~ La la le

Gianp [?] Issa dan kien jonckos ~~biese~~ ghal pckia tal erba rbghaja. Narau scnacksu. Scandru sci trit ibni

Scandru — Pa pa rit habba, u nisctri mascra nilbes mascarat mal mamma u ma ohti Paulina [?] fil carnival

Gianp. — Eh . . . . . Eh. miseriu c'è. Ghalhech dalghodu scein ma smait hisshom. Narau scmanikata iridu jaghmlu. Scandru ibni tala hau. Ma min ghandha tilbes ommoc u ohtoc mascarata; ghidli biesc natik haga

Scandru. — Pa inti ~~ma~~ le taf? [?] Jena ghidtlek smaic ommi, u ohti andhom [?] mascarati ma Chicchu lispiziar, u ma Gianninu ittabip u huma ~~[?] dejem billeil~~ iddobba [?] gen u gabu lbiesi bih bih u mascri.

Gianp. — Caspita, dana backaghli nara fdari. Ser [?] bil-Paulina issa. Issa daun ma humesc hwejec ta min iggennen. Scidirlek mara minn disciorta tibaghtiksc linfern. Jena **[f. 182v]** inhoss demmi tala gio rasi u min jatini [?] neklilha ckalbha. Izda ma nockoghdusc fuck kliem ittfal, nivverificau laffari u nistudiauha tajep jena u Scmun.

Scena 4

Simone e detti

Scmun — Signur hlisteck minnhom, ~~taitom~~ mort sctraithilhom erba pastizzi kul wihet u hathom ghant izzia

Gianp. — Affja[28] ghalik o Scmuni tighi, izda taf li inckala latin ihor.

Scm. — Jackau Signur.

Gianp. — Tafsc li ~~ghanna~~ ithlunna il ġrieden fiddar u manafusc bihom.

Scm. — Sci grieden Signur

Gianp. Inti taf lit-tfal ikscfu il ghuar: mela ~~dalghodu~~ issa ~~ekalli~~ ckieghed ighidli Scandru li du Ciccu lispiziar ~~ta bisuitna~~ li jockghod lisfel u dak il trascketta ta Gianninu ittabip ghandhom ilbsu mascarati illeila, massignura marti u massignura binti.

Scm. Tghit? . . . . . ~~Oh~~ Isma jena nemmen kollosc . . ghasc dik Minuzza li dik martek tant thobba ghandha hila iddahhalleck f'dareck torck isuet . . . Izda signur ghandicsc hila naghmlu hagia?

Gianp. Sci trid naghmlu

Scm. Naghmlulhom dahca li tinchitep.

[f. 183r]

Gianp. Kif.

Scm. Signur, halli naghmel jena, u dal grieden stess indahhluhom fin-nassa.

Gianp. Izda kif comu? ghidli, fehimni . . .

Il-Għarusa tal-Mosta[29]

Nell'aprirsi la scena si vede il padre che conta e mette in un sacco dei fasci di verdure. [?] [?] *vedranno altri sacchi preparati. La moglie che fila dall'altra parte, e lo Zio che tiene il sacco*

~~*Padre*~~ ~~Iżra' u ħawwel, bati u saqqi~~
Biex imbagħad tieħu il-bejgħa
~~*Padre*~~ ~~Iżra' u ħawwel, saqqi u agħżaq~~
Ħallas qbejla, itma'
Padre Iżra' u ħawwel saqqi u agħżaq, [?] qbiela itma' [?]
Xita u xemx ħudhom fuq dahrek, egħreq u ixraq aħdem u bati
Biex fis-suq tieħu dil-bejgħa, u ma ġġibx kemm tixtri rbati
Zio Jieklu kollox il-putkali, nies bla ruħ, rwieħ indannati?
Madre Ara ħsiebu fejnu dejjem, fuq il-qligħ u fuq il-flejjes
Bu bu x'raġel messni nieħu, kemm hu rgħib u x'kilba għandu
Ma jaħsibx xi ftit fit-tifla li bis-swied ta' qalb ser tmutlu
Puh għal wiċċha l-ħalja regħba, aħraq ruħha l-ħalja xeħħa
Mela mmur naħraq lil binti biex neħdilha raġel għani?
Ħalli jegħreq il-ġid u l-għana l-interess ma jagħmilx bija
Jekk jien [?] li mmur nitlob, ma rridx nara 'l binti hekka
La hi trid bilfors lil Gianni, jien lil Gianni rrid nagħtiha.
Padre Isma' 'l oħtok bedgħet tredden, il-ġurnata donnha mgħajba
Ara llum x'ġurnata ġejja, Alla llum ibgħatha tajba
Zio Jien kunjatu ingħid is-sew, għandha lsien ta' waħda qħajba

[f. 155v]
Padre *Diriggendosi alla moglie*
Ħalli naħdem, naqla' l-kisra, għax inkella nibda nidgħi
U tafx kemm indum insalli sa kemm toħroġ ruħi minn ġismi
~~Mela iskot~~
Iskot mela, lsienek rażżnu: u ħallini kwiet ġurnata
<u>*Madre*</u> Jien maniex[30] nitkellem miegħek
Padre Ma' min mela int titkellem
Madre Jien nitkellem mal-luqqata
Zio Oħti qalbi oħti ruħi kemm is-sabra int stinata
Ħatni ismagħni u ħallik minnha. Ejja llestu l-bejgħa tagħna

Għax ~~jekk~~ inkella żgur tiftluha, tagħmlu dirgla u n-nies tismagħna

Padre[31] *Fa segno d'impazienza e si mettono a travagliare*
Ara hawn nistax nitkellem! Għandux ħila jsoddli ħalqi
Dina [?] kienet tonqos. Ma kontx naf li sirna rsiera.
Huwa jgħid li jrid u jogħġbu, lilna jridna nibqgħu siekta
Alla tani lsieni f'ħalqi biex nitkellem kemm jogħġobni
Jekk xi ħadd ma jridx jismagħni jieħu ħaġra jiġi jidrobni

Padre Ara x'mara tad-demonju
Mal-ġurnata trid toqtolni, filgħaxija tgħid li tħobbni

Zio Hej tridx tħalli nagħmel lili, jien dalqwat għandi nsikkitha
Ingħidilha kelma sewwa minn xitan nagħmilha nagħġa
Għal kull ħaġa trid il-għaqal, 'ma man-nisa trid il-ħjiena

Padre Le le ħej taħdem fil-batal ma ssibx le rkaptu tal-piena

Zio Inti mur daqsxejn sa ġewwa. U ħallini nagħmel jiena
Aħjar nidħol ftit sa ġewwa, inħossni mimli bħal qordiena

Parte

[f. 156^{r}]
Scena 2ª

Madr. *Guarda e non lo vede*
Hu skappali u daħal ġewwa? ... Taħseb forsi li nerħilu?
Ma jafx kemm għad irraddinlu u kemm għad nekollu qalbu

Zio Aħraq ruħu dak ilsienek, issa trid [?] [?]?
Intom nisa d'dana lsienkom lilkom stess tagħmluh id-deni
Tufx[32] li llum bit-traddin tiegħek iddisprajtu lill-kunjatu
Kellu ħsieb jaqtgħilkom libsa; issa forsi biddel ħsiebu
~~Issa~~ Għidli x'ħadt bit-tgemgim tiegħek? Ma tarax kemm inti belha
Biż-żegħil u bil-karizzi, minn du[33] żewġek tieħu kollox
Inti tifhem li bi kliemek lil da[34] żewġek tista' ddawru
~~U~~ Int bi kliemek titlef kollox u *di più* taqtagħli jiesi

Mad. Min kien jifhem min kien jobsor li kien ser jaqtgħalna lbiesna
Li kont għamiżtni u xħittli kelma kieku kont naf kif nitkellem
Iżda int ħija xejn ma tfittex tgħinni b'kelma u b'xi ħaġ'oħra

'Ma jien naf kif indewwiha, u kif narġa' paċi miegħu
B'żewġ karizzi li nagħmillu jiena [?] [?] [?]

[f. 157^{r}]

Atto 1°
Scena 3

Entra guardando. Donnhom ħarġu donnhom marru . . . .

Poi

Dina marti għat-tfal tagħha għandha ħila titlef ruħha
L-interess xejn ma jgħabbiha, biss tixtieq [?]
~~'Ma bil-mod~~
~~Iżda l-mod~~
~~Iżda n-nifs~~
~~U mid-dar xejn ma jimpurtaha. Iżda jekk tonqos xi ħaġa~~
'Ma bil-mod, kieku ngħidilha, għax iż-żejjed kollu mbidded
Inti tħobbhom bis-saħħa u l-hena, iżda fittex il-ġid tagħhom.
Agħmel kont li nżewġu t-tifla, lil dak Peppu li trid hija
Xi jsir minnha llum *o* għada? Jiena nafu b'tifel tajjeb
Jiena naf li hu hieni u bieżel. Iżda ~~xejn ma~~ dak li għandu tiegħu
Hija ~~dik~~ biss il-biċċa kisra li jaqlagħha b'ħidmet riġlu.[35]
Li għall-inqas kellu dwejra, biċċa raba' *o* xi ħaġa oħra
li għallinqas kellu merħla, *o* żewġ baqar biex jaħdimhom
kont ingħid ħalli tiżżewweġ, għaliex għandha fiex tippoġġa
Iżda b'xejn[36] it-tifla tbati, l-iktar meta jiġu ż-żrameġ
Ħalli mela marti tqaqi,[37] ħalli t-tifla ssewwed qalbha
Jiena ma rridx ~~nagħti~~ naħraq 'il binti, lis-sinjur irrid nagħtiha

Tabilħaqq li nisma' jgħidu
L-ikel għoġba u ż-żwieġ namuri
Iżda tajjeb kieku jżidu
Li daż-żwieġ hu tas-sinjuri

~~Għax iż-żwieġ għalina foqra~~
~~Għal Ara min jaqla' ħajtu b'idu~~

Għax iż-żwieġ għalina foqra
Li intgħamel bin-namuri
Kif nisimgħu jgħid il-Malti
Dejjem żbriga bid-duluri

[f. 157v]

Scena 4

Zio della ragazza.
Entra.

Zio.	Dawl il-qamar ~~beda~~ xejn ma juri?
Padre	Ħallik minnu [?] dawl il-qamar, għax din oħtok qalbet rasha.
Zio	~~Min~~ Min? Kif? *Comu*?[38] Oħti Masa?
~~*Padre*~~	~~Inti dejjem tibbordilja, u minn niesek~~
Padre	Iva, Masa, tilfet moħħha, u ġennitli 'l binti bħalha.
Zio	Int ma tafx li moħħ in-nisa mimli kollu bin-nuħħala?
~~*Padre*~~	~~Inti dejjem xorta waħda~~
Padre.	Ma nistax nitħaddet miegħek; kliemek kollu ċajt u frugħa.
Zio	Għax il-kelma[39] li trid tgħidli[40] li naf li hi kelma tal-bluha[41]
Padre	Ar ja ħatni kif titkellem
Zio	Jiena ma nafx ingħid ħaġ'oħra, jien b'kappelli naf insellem.
~~*Padre*~~	~~Tafx xi jżommni li ma naqbad~~
Padre	Li ma kontx tiġi missieri, kont dal-waqt nekollok wiċċek
Zio	Xejn la tarfa' idek fuqi għax fil-qorti għada nfittxek
Padre	Mela f'dari tidħak bija
Zio	Jien nitħalaq, ruħi qalbi, nitolbok teħux għalija
Padre	Masa, Masa, fisa, fisa, ejja keċċi 'l du[42] l-imbierek

Scena V
Masa e detti
Entra con impeto.

[f. 158r]
Scena VIII

Madr. Zio, Sposa

Madre Isma' binti dak li ngħidlek: inti taf li jiena nħobbok
~~Mhux~~ U ma rridx ħlief il-ġid tiegħek: isma', immela, u kliemi sorru.
Għad li jiena inżomm miegħek, għad li nċanfar lil missierek
Għad li rrid narak kuntenta, għad li rridek tgħammar hienja
[?] la li tant jogħġobni dak iż-żwieġ li kont ridt tagħmel
Ma' dak Gianni li sefirlek, u li llum jaf Alla fejnu.
Jien ma ngħidx li l-qlub ta' l-għarajjes ma għandhomx jintaqgħu[43] flimkien
Jien ma ngħidx li għandek tieħu li ma' min ma jaqbilx demm
Iżda dina l-fehma tiegħek li bilfors tieħu lil Gianni
Xejn ma taqbel ma' fehemti, lanqas jien naraha sewwa
Agħmel kont li l-għarus l-ieħor li qalagħlek ġa missierek
Ma tridux int b'għarus tiegħek, u li lanqas tista' ġġergħu
Mhux għalhekk fil-pajjiż tagħna, ma [?] xi ġuvni ieħor
Insa mela lil dak Gianni, u ħallini naħseb jiena
~~Jien infittxlek~~ Infittxlek ġuvni sbejjaħ, u nsibhulek tifel tajjeb
U fuq kollox naqlagħhulek li ma jkunx wisq wisq tawwali
Jekk tiżżewweġ għal fehemti Alla stess jagħtik ir-risq
Għid int ħija.

Zio Iva, sewwa, titħadditha. U jien dejjem nisma' jgħidu
Alla wieħed irġiel wisq.

Sposa Le le, jomm, ma rridikx taħseb, li l-għarus li sab missieri
Għandu demmu jirbuttani: *o* li hu raġel fuq qalbi,
Jekk ma kienx il-maħbub Gianni, dana t-tieni kien jogħġobni
Inti tifhem li jien belha u li ma nħobbx is-sinjurija

[f. 158ᵛ] U kemm naf li Gianni hu fqajjar, u li dana hu sinjur kbajjar!
U kemm naf li ma' da ngawdi, u ma' Gianni jkolli nqanċać
Iżda dana xejn ma jservi: jiena nħoss katina f'qalbi
Li marbuta ma' qalb Gianni, u li ma tista' qatt tinqata'
Jiena nħobbu u nħobbu bosta, u ħabbejtu mindu trabba

Zio. Qalbi ruħi il-ġid fittex, għax ma tiswiex flus l-imħabba[44]

Madr. Le ja ħija tgħidhiex dil-ħaġa għax fiż-żwieġ tinħtieġ l-imħabba
Iżda jiena ingħid ħaġ'oħra. Agħmel kont li trid 'il Gianni
Agħmel kont li nżewġuhulha. Iżda fejnu da l-imbierek

Zio. Ingħid li żżewweġ in-nanna Għula.

Madre Dejjem toħroġ b'xi skartata donnok trabbejt mal-ħmir u l-bgħula
Jekk immela trid nitħaddtu jaħtieġ tħalli ċ-ċajt apparti
Għidli is-sewwa ingħidx tajjeb: nitħadditx ta' omm li jiena
Zio. Iva, j'oħt, titkellem tajjeb. Iżda lsienek ta' raddiena.

[f. 159r]

Atto 2º

Irland. Mela xrik li jaħdem miegħi, kellu jogħġob aktar minni!
Xi jservuni l-ġid u l-għana, jekk ħaddiem jiskapriċċani?
Għamilt ta' raġel, ħdimt ta' għaref; u servewni darba flusi
Jien bi flusi ġa tajjartu. Jiġi issa jieħu 'l Masa
Ħalli jbati, ħalli jbakkar. Ħalli jara kemm hu minnu
Li jagħmel ħażin bosta: Min jeħodha ma' min akbar minnu

X

Padre Smajt xejn jabni l-aħbar ġdida, li ġibuha ż-żewġ mifdija
Daka Gianni li ridt toqrod, sar sinjur ġo Barbarija
Jien għidtulek bosta drabi, li daż-żwieġ ma għandikx tfittxu
Jien għidtulek bosta drabi li tħallih jeħodha 'l Masa
Ma tarax li Alla mis-sema biċ-ċar juri li ma hemmx fuqu
X'servew issa l-flus li nfaqna biex begħednieh minn pajjiżna
Jiena raġel la rajt bosta, u naf kulma d-dinja tagħti
Kun af li min iwebbes rasu *o* ġurnata *o* l-oħra jbati
Irland. Ja missier temminx, iż-żejjed, għax din għandha tkun xi ħrafa
U minn fejn dis-sinjurija jekk il-bieraħ għadu jsiefer
U tkun ħaġa bosta kbira jekk ġa wasal ~~Barbarija~~ sa Sqallija
Padre Ibni qalbi għadek ċkejken, u ma tafx lid-dinja [?] x'tagħti
Jekk niftakar qabel siefer jiena kont kollox ninnota
Sinjur, qallek, agħmel kulma tiflaħ, iżda afli d-dinja rota[45]

[f. 159v]

Irland. Ma kontx nemmen li raġel bħalek jagħti kont ta' kliem ċaċċari
Għax għalkemm iddur dir-rota dad-dawran ma jservix lilu

Nagħmlu kont li hu jistagħna u jarġa' jiġi jieħu 'l Masa
Tifhem b'għaqli ma nafx fisa Niżżewwiġha u niħodhielu.
Intom xjuħ kontu nies tajba, ma tafux iddawru l-[?]
Ara llum kif nagħmel nassa, u kif għadha Masa tridni
Iżda qabel ma nagħmilha għandi bżonn nara l-mifdija
~~Li ġiebu~~
Dawk li ġiebu l-aħbar tiegħu, u li rawh ġo Barbarija~~*Padre*~~
~~Ibni aħsibha tajjeb tajjeb~~.

Padre. Jekk int trid titkellem magħhom nibgħathomlok dik is-siegħa
Iżda aħsibha tajjeb tajjeb, għax xi mard ma jridx tidwija

X

Irland. ~~Jien~~ Inħoss qalbi trid tinqasam, inħoss demmi jdur ma' qalbi
Ah kemm kien aħjar għalija li b'sikkina żbrigajt minnu!
[?] li kont stajt nagħti, sassa[46] kieku ġa kont qridtu
U midfun f'xi għalqa bogħod, isma' qatt ma kien issemma
Ma' missieri ibażżagħni: għax igħidli ibża' għar-ruħek[47]
Ara issa x'waħda ġrali b'da l-iskrupli tan-nuħħala
Xejn ma trid biex tisma' Masa li ġa stagħna Gianni tagħha
U dak żwieġi dlonk jitħassar: għax hi żgur lilu tistenna
Jekk imbagħad dana Gianni, jiġi għani f'dan raħalna
U narah miżżewweġ lilha jixtri il-[?] u jagħmel [?]**[f. 160r]**

Kif insofri l-ħalja għira, jekk ġa nħossni mejjet mn'issa?
Mela nfittex niżżewwiġha qabel xejn ma tisma' b'Gianni
U jekk hu xi darba jiġi, jibqa' sajjem jibqa' jgħanni.
Jien f'dattant ġa ħsibt kif nagħmel. Halli jiġu l-mifdija:
Dina l-borża tagħmel tajjeb: u ngħallimhom kif jitkellmu
Ara moħħi kemm jgħinni, ara għaqli kemm jiswieli
Jekk bil-ġid ma stajtx nistadha, nara x'tista' tagħmel l-għira
U jekk tħobbu kienet Masa, nara kif inbegħidhulha

X

Picchia la porta ~~ed entrano li due~~ Sidoru va ad aprire e nel riconoscere li due schiavi riscattati li accoglie

Merħba bikom idħlu u għaddu. Nifirħilkom, ħudu s-siġġu
Meta smajt bil-miġja tagħkom, fraħt bħal kieku kontu ħuti
Bgħatt għalikom biex narakom, għax jien nifraħ b'ġid il-proxxmu
Agħmlu f'raskom xejn la tistħu, agħmlu kont li intom f'darkom.

Il primo Mgħallem inti tobbligana, għax narawk tifraħ wisq bina
Jekk nistgħu nservuk f'xi ħaġa, nitolbuk li tikkmandana
Il secondo U jekk trid tgħinna b'xi kelma lil missierek rikkmandana
Isid. Għal [?] għal nagħmel jiena: 'ma għiduli u stqarru s-sewwa
Tabilħaqq li ċertu Gianni li kien xrik fir-raba' tagħna
Wasal waħdu Barbarija, u jkun qiegħed jistagħna
Il prim. Iva, mgħallem, għamel xorti: u ftit huma ogħna minnu
Il sec Għandu flus kemm tasa' Malta u ma hawnx min[48] aqwa minnu
Isid Iddew mela fis għiduli kif dal-bniedem stagħna f'daqqa
Għax minn hawn siefer bla ħabba. Mar għarwien b'żarbun imraqqa'[49]

[f. 160^{v}]

Il primo. Inti taf x'inhuma t-Torok, kemm-il ġenju jagħmel bihom
Għandek taf immela, mgħallem, li bla flus ġie f'Tuneż Gianni
Iżda donnha x-xorti tiegħu lilu kienet trid tistenna
Kien hemm f'Tuneż mirkant għani mingħajr tfal u mingħajr mara
Malli raħ ried jieħdu b'ibnu, ġidu kollu ried jiktiblu
Illum Gianni sar ġa rajjes, u ġa ħadlu bosta prejjeż
Il second. U jekk Alla jibqa' jgħinnu, ma jkunx jaf x'jagħmel bil-flejjes
Isid. Qiegħed nifraħ u nithenna: b'dana kollu li għidtuli
Iżda ħaġa nitlob minkom, dal-pjaċir irrid tagħmluli
Għandkom tgħidu li dak Gianni, ġa sar Tork u biddel dinu
Għandkom tgħidu li ġa żżewweġ u li ħa tliet nisa Torok
Dina l-vuċi rridha toħroġ għax irrid [?] [?]
'Ma fdattant la ġejtu foqra rrid ingħinkom b'xi [?]
Ħudu immela dina l-borża, u jien naħseb inħaddimkom

Il pmo. Biex nobduk li trid ingħidu
Il secondo Anzi wisq aktar inżidu
Isid. Ġa ftehemna tistgħu tmorru, nitlobkom tikkumpatuni
Il primo Mgħallem qalbi tridx ħaġ'oħra, għax għalik jien nagħmel kollox

Il secondo
da parte

[f. 161r]

<u>*Scena*</u>.

Il padre ed i suddetti

Pad Binti kemm inti xxurtjata. Alla ġie refgħek minn xuxtek
Issa 'l Gianni xejn ma tfittxu, għaliex Gianni għalik mejjet
Issa mur ibki u tniehed, u għalih itlef partit tajjeb
Gianni żżewweġ Barbarija, għandu tlieta minflok waħda
Madr. Irġiel kollha xorta waħda.
Zio . . . U x'kien jagħmel b'mara waħda. Oh min kien minfloku?
Figlia . . U min ġiebha dina l-bxara (*confusa e fuor di se!*)
Għaliex xejn jien ma nemminha
U kif tista' tkun dil-ħaġa? Fuq mitt darba hu ħalifli
Li qalbu taha lili, u li ma għandux iħobb mar'oħra
U kemm ħwejjeġ in-nies jgħidu, u qatt ma jkunu sewwa
Li dak Gianni ma hux kiefer, biex jagħmel dina l-ħaġa
Madr. Binti qalbi ma jkunx l-ewwel
Zio Mhux għalxejn il-qasba ġġelgel
Padr. Kif ja binti, ma tridx temmen? Jiena nġiblek min ġie lbieraħ
~~U~~ U min raħ qoddiemu jaqleb, isir Tork, u hemm jiżżewweġ
Figlia. (*Irritata*) Jekk tinsab dil-ħaġa vera, isem Gianni ma [?]
Jien dalwaqt inġibhom hawna, ~~għax~~
Zio. Jien dal-waqt rajthom bil-wegħda [?] Għall-qoddiesa hawn jisimgħu

[f. 162r]

Scena.

Masa Jiena nħossha rasi faret: la naf x'naħseb la x'nitkellem
Jekk niftakar x'qalli Gianni ftit mumenti qabel siefer
Ma nistax indaħħal f'rasi li fi żmien qasir insieni
Jiena għadni naraħ jaħlef li ma jħobbx ħlief lili waħdi
Jien nistħajlu għadu jgħidli li qatt f'ħajtu ma jinsieni
Kif immela issa jgħiduli li dal-bniedem ġa bidilni?
~~U li~~ bidlini hawn pajjiżi, li ħa xi oħra isbaħ minni
Jista' jkun li kont naħfirlu, u kont ninsa li wegħedni
Iżda jieħu mara Torka, u għal waħda jieħu tlieta
Dina l-ħaġa mn'awl id-dinja qatt ma nstemgħet qatt ma saret
Mela jien għalih inbati, mela jien għalih niċċanfar
Mela jien għalih nirrofta żwieġ li bosta oħrajn jixtiequ
U hu minsi b'kulma qalli, malli jsiefer ibbandunani!
'Ma tibżax xejn ma jimporta, jiena naf nagħtih risposta
Lil Sidoru nieħu b'żewġi, ħalli ismu, u jaqsam qalbu
U jekk nista' għad ġurnata, immur b'żewġi Barbarija
Biex nurih kemm nagħti kontu, u kif ħadt lill-għadu tiegħu
Madankollu kliem imbattal, għaliex Gianni għadu għaref
Din l-aħbar għandha tkun ċajta, li qalgħuha n-nies battala

X

[f. 162ᵛ]

Scena.

Zio Binti Masa għadek taħseb? Del-ħin Ġanni fost tliet nisa
Qiegħed forsi jieħu l-kaħwa, u xejn żgur ma għandu ħsiebek
Inti hawn qiegħda titbekka, huwa sejjer forsi l-Mekka
Għidli x'rajtlu Masa qalbi li ġġennint urajh tant bliħt
Ma nemminx li mbagħad ġmielu hu xi ħaġa tant ta' l-għaġeb.

[f. 163ʳ]

Scena

Padre. Jekk ma ridtx toqgħod fuq kliemi, hawn dan-nies isma' xi

jgħidu
(*entrano*)
Dawna kielu u xorbu miegħu; ma nemminx li jqarrqu bina
Binti qalbi staqsi lilhom; ara Gianni kemm iħobbok
Jiena nħossni kollni mgħaġġeb, għax da kollu ma kontx nemmnu
Jien kont nagħmlu tifel [?], kelli ħila għalih[50] naħlef
Min kien jemmen min kien jobsor li dak Gianni kellu ~~jaqleb~~ [?]

Primo. Meta wasal Barbarija, ~~mat-Torok beda~~ ma' tliet Torok mar intriga

[f. 165r]

Scena

Il Padre e detti

Padre[51] Meta ż-żwieġ ikun ġej mn'Alla, waħdu jseħħ waħdu [?]
Aħna konna bil-kliem ilna, iżda issa il-forn saħan[52]
Għax dik Masa li ilha mħajra li titħallat mad-dar tagħkom
Issa donnha taha f'moħħha, ma ssemmix ħlief lil Sidoru
Jiena naf l'intom Sinjuri, u li ftit nista' nagħtiha
Lanqas kien ikolli ħila li lilkom nagħmel dil-ħotba
Jekk ma kontx naf li Sidoru ma' din binti għandu l-grazzja
Mela nħallu ċ-ċirimonji, u nitkellmu kelma sewwa[53]
Jekk għad għandkom l-ħbieb ta' l-ewwel bejn ftit ġranet nistgħu norbtu
Jien nagħtiha dak li wigħedtha, żewġ għalqiet flimkien magħquda

Figlio[54] Jiena kont neħodha 'l Masa iżda ma' ieħor hi miġbuda

Padre Le xejn tieħu qalb ta' mara, li 'l ħaddieħor tkun megħuda
Jiena fhimtkom sa mill-ewwel għax narakom b'ċerta bruda

Isidoro Jekk imbagħad tiżgurani li qalb Masa m'hix miġbuda
Jien ġa għidtlek drabiet oħra li lil Masa jien neħodha

[f. 165v]

Padre. Jekk 'il Masa ibni [?] ~~jiena~~ ma nafx [?] [?]

Padre. Jekk l-affari hi kif tgħidu, nistgħu ntejġu bikri għada [?]
Jiena [?][?]waħda, intom tafu d-dota tagħha
Biċċa raba' f'tarf ir-raħal, u l-lok żgħir ta' ħdejn il-Knsija
Nagħtihomlha minn żmien ħajti: Ċeppun ommha u żewġ għenienel
U erba' mija flus jaħirqu, indoqqomlha kif itejġu.

Padre / *Figlio* } Aħna 'l Masa biss irridu: ma nfittxux il-flus u l-ħwejjeġ

Padre Mela ser immur inħejji biex filgħodu għada ntejġu
Għax jien nisma' n-nies jgħidu li l-affari agħmilha s'hawn
Ser nistieden lill-ħaddara, biex jagħmlu dil-lejla magħna
U jekk tridu tistgħu llejla tiġu lkoll issebbħu magħna
Biex filgħodu kmieni kmieni niżbrigawha darba u ntejġu

Padre / *Figlio* } Ħsibtu tajjeb mur illesti, aħna wkoll immorru nħejju

Figlio (solo) Għidlu issa jiġi Gianni bħala ħmar u jieħu Masa.

[f. 168ʳ]

La scena rappresenta Wied il-Għasel con una barca da cui scende [?] seguito da altri in [?] rimoroso per non essere veduti

Scena prima

Uno di loro Għadni mmidd riġli f'pajjiżi
~~U ġa nħoss qalbi tithenna~~
U ġa nsejt dak li batejna
Sewwa jgħidu li jibqa' jiġbed
Il-pajjiż li fih trabbejna
'Ma min jaf x'ser nara issa

Min jaf x'hemm [?] lest għalija
Iżda mill-mewt ma hemmx għaqqalha
Nara 'l [?] u nxerred dmija.
Triduni rajjes? Waslu l-bqija?

Tagħmlux ħsejjes, ħuti u isktu, għaliex nara dawl fil-bogħod
U nifs wieħed li jisimgħu, taraw dinja ġejja fuqna:
Jekk f'dad-dlam jien nara sewwa, dan fejn aħna hu Wied il-Għasel
U minn hawn għal tarf il-Mosta, ma hawnx bgħid ġirja ta' żiemel
Mela [?] erbgħa jżommu d-dgħajsa bl-imqadef f'idhom jistennewna
U aħna l-bqija qajla qajla nimxu dritt fejn il-wied jeħodna
Fittxu niżżlu [?] [?] biex ħdejja jiena nsibkom ...

Uno scende dalla barca e gli dice. Dawk ix-xwabel tridna nġibuhom?

Uno di loro[55] Ġibhom, iva, ~~u [?] il~~ mingħajr ħsejjes, u kull wieħed jieħu tiegħu
(*va e ritorna poi colle sciabole*)
La xejn tibżgħu ja [?] tiegħi għax illum xortina ġejja

Uno Fisa ħuti kollha staħmu, nisma' ġejja il-għannejja

Si sente da lontano un suono di persone.[56] *Tutti s'appiatano. Il suono s'avvicina e comparisce ~~un~~ dopo qualche tempo un ragazzo pastore che mena una greggia ed un altro con lui.*

[f. 168v]

Scena 2

Mentre il ragazzo che suona si vuol mettere a sedere l'altro gli dice

Uno Ejja mmorru, il-ħin ġa daħal.

Suon.[57] Fejn immorru?
Uno Lejn ir-rahal.
Suon. Jien ġa fhimtek, hija qalbi, trid naraw it-tieġ ta' Masa.
Iżda tafx li qalbi tgħidli, li sal-lejla iż-żwieġ jitħassar?
Għaliex smajtha tgħid mitt darba
Li ~~ma~~ l-imsiefer trid tiżżewweġ allavolja tmur titjassar
'Ma [?] missieri għadu iebes, u bil-fors ser iżewwiġha
Għalkemm ommi tgħid u tħambaq, għalkemm oħti [?] u tibki
Iżda dal-għarus li għandha, xejn ma daħal fil-qalb ta' Masa
Uno Mela żgur li ma tiżżewġu, għax dik oħtok hi [?][?]
(*Il rajjes nell'avvicinar per sentir meglio fa uno* [?])
Għax din hija tifla tajba, għad li hi tifla tal-knejjes.
Suon. Iskot, ħej, għax nisma' l-ħsejjes.
Uno. Dana hu jaħtieġlu jibża' min iżomm fi bwietu l-flejjes (*scherzando*)
Suon. Le le ħej, xejn la nitwaħħxu, għandu jkun ir-riħ mal-ħxejjex.
Uno Jien dal-ħiss xejn ma jwaħħaxni għax dal-ħiss ili li drajtu

(*Fanno segno e due di loro attaccano con pugnale li due ragazzi, mettono le mani sulla bocca loro e dicono*)

Scena 3

Due turchi Xejn la tibżgħu u xejn la tgħajtu.

Mentre i ragazzi incominciano a [?] *dalla paura*

Il rajjes dirigendosi al suonatore

M'għaraftnix? Jien dak l-imsiefer[58] li tistenna oħtok Masa
Xejn tinqata' ~~għax~~ dawn nies tiegħi
Halli 'l sieħbek hawn ma' sħabi, xejn la tibża' ejja miegħi
[f. 171^{r}] Inti mbagħad (*dirigendosi all'altro*) oqgħod hawna
Hu dil-borża u għad inżidek. Inti tafni jiena Gianni
Sa ma aħna mmorru u niġu agħmel tabirruħek tgħanni

Ragazzo Jien jaħtieġli nobdi kelmtu għax inkella ~~ma nafx~~ malannu

Il ragazzo si pone a sedere ed incomicia a cantare ...

[f.169r]

Atto 1.
Scena pma

Figlia Meta tridni nibdlu u nbigħu?
Jien missieri ngħid is-sewwa, miegħu demmi xejn ma jaqbel
Għandu ħaġa li tkeċċini, u narah tant demmu biered
Li jekk kelli ingħix miegħu qatt ma kont inkun kuntenta

~~Dejjem~~ Din hi ħaġa mn'awl id-dinja Dejjem smajt in-nies jgħidu
Li kull qalb tintrabat m'oħra, u ma nħobbux lil min irridu

~~Iżda meta~~

Iżda dak li tbiegħed minni, ma nafx x'kont naralu f'wiċċu
Jekk kien biss jgħidli kelma kont inħoss qalbi tithenna
Padre 'Ma kont tħossok donnok f'ġenna? (~~*Scherzando*~~ *in atto di partire scherzando*)
Figlia Xejn tħallini,[59] stenna stenna
Dawn mhux ħwejjeġ ta' bi ħlieqa ħaġa ż-żwieġ ma huwiex vojt

[f. 170r]

Atto Pmo
Scena 2

Padre Għamilthieli x'inti kuntenta? Tħallashieli għad ġurnata
Bil-kliem tiegħek binti ttajret: inti ġibtli l-għali f'dari
Inti kont iġġerri d-dgħajsa, qabel siefer dak l-imbierek
Ara kif titlef xortiha bil-ġenn tagħha u bil-kliem tiegħek

Zija Iżda dejjem hekk jiġrilu min idaħħal in-nies f'daru

~~Serva~~ Ara kemm [?] saru
Fid-dar tiegħek minn żmien ilu, tagħhom lili tagħti l-ħtija
Iżda jekk trid tgħid is-sewwa, inti kont il-ħtija tagħhom
Jien ma ngħidx li ma żidtx ħatab, li ma għintx xi ftit id-dgħajsa
~~Jiena~~
Jien għidtilha bosta drabi li kien sbejjaħ dak ħaninha
Għad li snieni kollha waqgħu

Dik l-imħabba ta' żgħużiti

[f. 172r]

Atto primo
Scena prima

Casa campestre con erbaggi
Ghirgor ~~comparisce in scena~~ in atto di mettere nel sacco sostenuto da Slajvu alcuni mazzi di erbari

~~Casa~~ Camera di campagna

Interiore di una casa di campagna, sacchi pieni di erbaggi. ~~Gregorio Ghirgor dopo di aver messo nel sacco Sidor con un sacco in atto di~~ Masa che lavora colla sua conocchia da un ~~l'altro~~ lato, dall'altro ~~Ghi Isidoro~~ Slajvu che riceve in un sacco gli erbari ~~che Ghirgor~~ dalle mani di Ghirgor

Ghirgor ~~Iżra' u ħawwel~~
[?] Iżra' u ~~saqqi~~ ħawwel, saqqi, u agħżaq
Ħallas qbiela u itma' bhejjem
Xita u xemx ilqa' fuq dahrek;
Egħreq u israq, u mur bati
Biex fis-suq tieħu dil-bejgħa
U ma ġġibx b'kemm tixtri irbati
continua a [?]

~~Slajvu~~
~~Slajvu~~ ~~Hej tafx min jeklilna kollox?~~
~~Il-putkali [?] jekluna~~

~~Uċuħ bla demm~~
~~Nies bla ruħ, rwieħ ta' avukati~~
~~Għax għandhom rwieħ ta' avukati~~
Ghirg. Tafx ~~min ġiebu~~ imnejn ġiena dana kollu

[f. 174r]

~~Malta ħanina~~

Ser inħallik Malta ħanina
U ġa nħoss qalbi tingħasar
Fik igawdi il-barrani
Int għal min ulidt pajjiż il-jasar
=

Se nħallik, Malta ħanina
U ġa nħoss qalbi tingħasar

[f. 174v]
Il-Għarusa tal-Mosta
Atto Primo
Scena Prima

Xejn ma jservi l-ġid u l-għana meta l-qalb ma tkunx kuntenta
=
Iżda kif neħilsu minnu jekk ġa għidtlu l'inti tħobbu
Jekk bi mħabbtek ġa hu mġennen, jekk biss lilek huwa jsemmi
Inti taf kemm għandu għana, taf li r-raħal kollu tiegħu
~~Mindu siefer~~
Taf li jien u ħutek kollha, lilu naħdmu u [?] miegħu

Mindu siefer ~~maħbub qalbi~~ dawl għajnejja ma nafx dalma waqgħet fuqi
~~Qalbi nħossha imbikkija~~
~~Għandi ħaġa tferfer qalbi~~
Dawn għajnejja jridu jdemmgħu

Mindu siefer maħbub qalbi ma nafx dalma waqgħet fuqi

Dawn għajnejja jridu jibku, qalbi sewda trid ~~tinqasam~~ titnikket
Xejn ma jservi nitlob 'l Alla li jbegħduli minn għajnejja[60]
Għax narah qoddiem għajnejja u nistħajjel narah dejjem
U kif tridni, Missier ~~qalbi~~ ruħi nagħti qalbi 'l raġel ieħor
Jekk minn mindu konna trabi qalbna ngħaqdet u saret waħda
Le, le le ma ttinix ~~qalbi~~ ruħi li ~~dil~~ [?] qalb li hi ġa [?]
Lanqas jixraq nieħu raġel [?] li ma' ieħor jien miġbuda

~~Padre~~ ~~Binti qalbi~~

Padre Mela qalbek hi magħquda?
Li kont naf ja binti qalbi, li di qalbek tħobb qalb oħra
Ma kontx nagħti kelma 'l sidna li ġurnata nżewġek lilu

[f. 175^{r}]

Scena ultima

La scena figurerà Wied il-Għasel. Si vede un turcho che tiene la corda della barca e che parla con un'altro in serra sulla barca si vedono altri turchi colli remi

Turco in terra colle mani legate che parla a quello della corda.

Il-lejl daħal, daħal bosta: u għal ftit ma narahx sebaħ
Sħabna donnhom marru ndifnu. Jiena qalbi nħossha ttaqtaq
Ma nagħmlux li n-nies ħassewhom, ma nagħmlux li nibqgħu rsiera
L-isbaħ ħaġa llestu l-qala' u nfilaw daqs għoxrin qama
Inqiegħdu t-tmun nħejju l-imqadef u nżommu t-tagħan f'idejna
Biex jekk qatt [?] mill-bogħod xi nies jiġru u jiġu fuqna
Naqtgħu ċ-ċima fisa, fisa, u neħilsu mill-burraxka
Għax biex tafu t-temp inkesa u ġa nara l-ajru mgħajjeb.

L'altro Biex ingħidlek kif inħossha; sewwa tgħid taħsibha tajjeb
L-aħwa mela (*dirigendo ai compagni*) lestu kollox
Isaw fisa dik l-[?]

~~Inżlu ħudu dana l-griefex, fisa [?] kollox~~
Jiena nħossni ġa nitkexkex jien ma nżommx fuq [?]

Primo Eddew għidli, inti tara; ma humiex nies dawka li ġejja
U jidhirli li huma għalina jekk jaraw sewwa għajnejja

[f. 175ᵛ]

Scena Terza

Si sente un calpestio entrano il primo

Gianni che ~~con una mano~~ che avendo in una mano il pugnale e con l'altra tenendo Isidoro lo trascina indi un[61] *turchi che portano svenuta la sposa, poi ~~un~~ altri che ~~tengono~~ il padre, ed altri legati*

Entrano Giovanni[62] *dice ad Isidoro*

Xejn la tgħajjat ja kelb, kiefer, għax dal-mus tarah fi grieżmek
Għadda ż-żmien li kont tagħfisni, issa ħajtek hi f'idejja
Tiftakarx meta kont tgħidli: Xortik Gianni għadha ġejja
Isid Iva aħfirli, ħija Gianni jekk għamiltlek bosta nkejja
Giov. Inti mindu konna trabi, dejjem bgħadtni u għirt għalija
Inti dejjem kellek miegħi: mindu kont għadek tarbija
Jiena kont inħobb lil Masa, inti għirt minni u ridtha lilek
Inti begħedtni minn pajjiżi u mid-dinja ridt toqrodni
Fl-aħħarnett ġejt taħt idejja, għarus fqajjar mingħajr dota
Sewwasew kif darba għidtlek li did-dinja hija rota
Isma' immela u ftakarha, din kulħadd imissu jafha
Dak li jisraq qalb ta' mara u li żwieġ fuq qalb iħassar
O jmissu jmur [?] *o* imur għalhekk imjassar

[f. 176ʳ]

Scena ~~ultima~~ seconda

Masa *A chi vuol partire.* Le, ħallini ġo dar ommi, tifridnix, Gianni minn niesi

Inti taf kif jien ħabbejtek, hekk, immela trid tħallasni
~~Trid tbegħidni~~ Ġejt teħodni minn ġo raħli? Trid tbegħedni minn dil-gżira?
Dan baqgħali għalik nara, nitlef 'l ommi u niġi rsira

Gian. Ruħi Masa xejn la tibża' la teħodha xejn bi kbira
M'intix ġejja le biex tbati, 'ma biex tgawdi l-għana miegħi
Nġibu 'l ommok u 'l missierek biex igawdu wkoll magħna
Jien bil-flus insewwi kollox, u għad niġu f'dina l-gżira
Għad jgħidu r-raħal tagħna: ġiet sinjura Masa rsira

Entra Isidoro Fisa erħuni u itilquni, għax ma rridx magħkom insiefer

Scena 1

Passano ad uno ad uno

Zio Ara x'għors kien dan ta' Masa għal dal-mard ma hemmx tidwija
~~[?] ħsieb~~
[?] saqqi għal ikla tajba ser [?] Barbarija

Madr Kontx ingħidlek żewweġulha, ~~Ara issa sa [?] [?]~~ fejn [?] miegħek
Tarax fejn fl-aħħar ġebitek il-ħalja ħneżrija tiegħek

Padr Ah żbaljatha iva żbaljajtha, 'ma jien għamiltu għall-ġid tagħħa
Issa lkoll sejrin inbatu, għandna l-ħajja għandna s-saħħa
Fisa ġejja mur ismagħha

[f. 178^{r}]

Entra Gianni con Masa in braccio=[63]

Noti

1 David Agius Muscat, "Il-Kanonku Fortunato Panzavecchia (1797–1850) – Il-Lingwista u l-Edukatur," teżi tal-M.A., U. ta' Malta, 2005.

2 Agius Muscat 64. *La Vedova del Malabar* inkitbet fl-1770 minn Antoine Marin Lemierre.

3 Agius Muscat 107–9.

4 Agius Muscat 37–38.

5 AKM, Pan 51, ff. 192^{r}–196^{v}.

6 Arnold Cassola, *L'Italiano di Malta – Storia, testi e documenti* (Malta: Malta University Press, 1988) 53–92. Ara wkoll Joseph M. Brincat, *Il-Malti Elf Sena ta' Storja* (Malta: PIN, 2000) 105–6 .

7 Cassola 91-92, v. 183.

8 AKM, Pan 51, ff. 196^{v}–201^{v}.

9 Ħajr lil Dr William Zammit ta' din it-tagħrifa. Għal tagħrif fuq ir-rewwixta ara Godfrey Wettinger, *Slavery in Malta* (Malta: PEG, 2002) 145–51. Ara wkoll William Zammit, *Il Naufragio di San Paolo in Malta Osia La Conversione di San San Publio e dell'Isola – Opera Morale 1748* (Malta: PEG, 2004) 61.

10 Zammit 58.

11 Wettinger 145. Ara wkoll 'Relazione Istorica della Congiura dei Schiavi Turchi di Malta scoperta li 6 Giugno dell'anno corrente 1749, e di tutti i fatti posteriorm^{te}. seguiti', f'AKM, Pan 122, ff. 39–48. Din il-kitba mhijiex miktuba minn Panzavecchia.

12 AKM, Pan 51, ff. 188–91.

13 AKM, Pan 127, ff. 133–81.

14 Panzavecchia semma lil Dun Mikiel Xerri fil-manuskritti li jittrattaw l-istorja ta' pajjiżna. Ara AKM, Pan 4, ff. 377^{r}, 389^{r}; AKM, Pan 6, ff. 145–46. Ara wkoll Agius Muscat 205–7.

15 AKM, Pan 51, ff. 180–83.

16 Forsi mhux b'kumbinazzjoni li l-ewwel teatrini ta' pajjiżna, fil-Belt u fil-Kottonera, infetħu fil-karnival ta' l-1847. Panzavecchia kien Senglean u jista' jkun li, jekk kemm-il darba d-dramm inkiteb qabel l-1845, kien hawn attività teatrali bil-Malti qabel l-1847. Ara Marco Galea, *It-Teatru Malti tas-Seklu Dsatax*, vol. 1 (Malta: Mireva, 1997) ix.

17 AKM, Pan 51, f. 174^{v}.

18 A. Cremona, "Is the Maid of Mosta a Myth?", *Journal of the Malta University Literary Society*, 10 (1934) 469-70.

19 Cremona 465.

20 Cremona 465.

21 Marco Galea, "It-Teatru bil-Malti – Mill-Bidu sat-Tieni Gwerra Dinjija," teżi ta' l-M.A., U. ta' Malta, 1996, 37–38.

22 It-titlu ma jinsabx fl-oriġinal. Id-dramm huwa traskritt bl-ortografija oriġinali biex nuru s-sistema ortografika ta' Panzavecchia qabel ma ppubblika *Grammatica della Lingua Maltese* (1845). Meta ttraskrivejt dan id-dramm sibt diffikultà biex naqra t-test u xi kliem li ma stajtx nagħraf kelli naqbżu u minfloku nagħmel il-punt interrogattiv bejn il-parenteżi kwadri.

23 Flok "A ho" kiteb "U hù".

24 Qata' l-isem Giannoz u kiteb Carolina.

25 Qata' l-isem Giannoz u kiteb Carolina.

26 Fuq "scemare" kiteb "ed a ballare".

27 Wisq probabbli hawnhekk ried jikteb Gianpaulo.

28 Jiġifieri "offi".

29 It-titlu ma jinsabx fl-oriġinal. Xi kliem li ma stajtx nagħraf kelli naqbżu u minfloku nagħmel il-punt interrogattiv bejn il-parenteżi kwadri. Id-dramm inkiteb bl-istess sistema ortografika tad-dramm ta' qablu iżda, għal aktar prattiċità, ġie traskritt bl-ortografija tal-lum.

30 Jiġifieri "miniex".

31 Ried jikteb *Madre*.

32 Jiġifieri "tafx".

33 Jiġifieri "dan".

34 Jiġifieri dan.

35 Panzvecchia kien qed jikkonsidra jiktibx "għabura" flok "riġlu".

36 Panzavecchia kien qed jikkunsidra jekk "b'xejn" jiktbhiex qabel "iżda".

37 Panzavecchia kien qed jikkunsidra jiktibx "tinħoq" flok "tqaqi".

38 Jiġifieri kif, bl-Isqalli.

39 Panzavecchia kien qed jikkunsidra jiktibx "id-diskors" flok "il-kelma".

40 Panzavecchia kien qed jikkunsidra jiktibx "tagħmilli" flok "tgħdli".

41 Panzavecchia kien qed jikkunsidra jiktibx "hu diskors [?]" flok "hi kelma tal-bluha".

42 Jiġifieri "dan".

43 Jiġifieri "jiltaqgħu".

44 Panzavecchia kien qed jikkonsidra jiktibx "l-amur ma jiswiex ħabba" flok "ma tiswiex flus l-imħabba".

45 Panzavecchia kien qed jikkunsidra jiktibx "tagħmilx bosta u ftakar li" flok "agħmel kulma tiflaħ, iżda afli".

46 Jiġifieri "sa issa".
47 Panzavecchia kien qed jikkunsidra jiktibx "mn'Alla" flok "għar-ruħek".
48 Wisq probabbli kellu jżid "hu".
49 Panzavecchia kien qed ji0kkunsidra jiktibx "mqatta'" flok "imraqqa'".
50 Panzavecchia kien qed jikkonsidra jiktibx "minnu" flok "għalih".
51 Missier Masa.
52 Panzvecchia kien qed jikkunsidra jiktibx "ġa beda jisħon" flok "saħan".
53 Panzvecchia kien qed jikkunsidra jiktibx "waħda" flok "sewwa".
54 Jiġifieri "Isidoro".
55 Panzavecchia ma kitibx li din qalha "*uno di loro*".
56 Panzvecchia kien qed jikkunsidra jiktibx "*un canto*" flok "*persone*".
57 Jiġifieri "*suonatore*", daqqaq. Dan huwa ħu Masa.
58 Jiġifieri "Gianni".
59 Panzavecchia kien qed jikkonsidra jiktibx "tiċċajta" flok "tħallini".
60 Panzavecchia kien qed jikkunsidra jiktibx "ibegħidli l-ħsieb tiegħu" flok "jbegħeduli minn għajnejja".
61 Panzavecchia kien qed jikkonsidra jiktibx "due" flok "un".
62 Jiġifieri "Gianni".